
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

AZ OKOS ÉRTELEM KEREK, NAGY FÁI

Danyi Magdolna: *Rigólesen*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

Az örökké kísértő közhelyek nevében legszívesebben úgy kezdtem volna kritikámat, még mielőtt kopott szatyrommal a sarki boltosnál tiszteletemet tettem, mint minden reggel, hogy a palicsi homok foglya és szerelmese, a durva kerti asztalánál nemrég csupa-lélekként s a hanyatló nap fényében fájó lényegként megpillantott Danyi Magdolna ritkán megszólaló költő. Aztán nem sokkal később, amint az utat szegélyező műcimetfák, mi csak így hívjuk őket, hatalmas levelei a fejemre potyogtak tétován, arra kellett gondolnom, hogy milyen rossz szolgálatot is tettünk mi mindmáig a „ritka megszólalás” mitizálásával, hiszen jobb sorsra érdemes költőket készítettünk a gyakori szereplés lápos talajára.

Tavaly ősszel ezekkel a nyújtózkodó szavakkal szerettem volna indítani a *Rigólesen* bírálatát, menet közben azonban megképlett előttem a költészet tudós ismerőinek és magyarázóinak várható fintora, s gyáván hagytam, hogy asszociációm lendülete kimerüljön. De mert Danyi Magdolna költészete azóta is foglalkoztat, illő modorban mégiscsak folytatnom kell, amit félbehagytam.

Költői indulása idején lírai magatartásának, eszmélkedésének alapvető jegyeit az *Egy vakmerő felszolgálólány mondta a bölcseknek* című versében tárta fel Danyi Magdolna. Ebben a derűs, még a szellem fölényéről tanúskodó „szerepdalban” három pont köré rendezi mondandóját. Egyfelől ott látjuk az időtlenül lakomázó „bölcseket”, amint hatalmukban és gazdagságukban dúskálva, gondolattalanul tékozzolják létüket, másfelől a lírai ént megtestesítő, hallgatag felszolgálólányt, ki ős szokás szerint nyugodtan teszi, amit tennie kell, hisz nemcsak sejti, tudja is, hogy a kertek szélén álló kerek, nagy fák kérge alatt „pontos, zárt csodák” rejlenek. A vers tehát a fecsegő felszín és a hallgató mély, az alpári bölcsesség és a szomjú, betelni nem tudó eszmélkedés, a fantáziátlanság és a szárnyalni kívánó képzelet ellentéteit villantja föl, egyúttal pedig meggyőzően érzékelteti a költői tájékozódás irányát is.

Épp ezért nem véletlen, hogy az idő kérégt lehántva, Danyi Magdolna csakhamar a gyerekkoráig lépett vissza, mégpedig nem azzal az elsődleges céllal, hogy egykori élményeit nosztalgikusan felidézze. A dantei alászállás során, igaz, az öröm képei is megkísértik, s verset ír arról a gyönyörteli pillanatról, amikor hóhullás idején gyerektársai-val „igazi-nagy szánok után” köthette szánkóját, vagy arról a visszahozhatatlan nyárról, amikor naphosszat „szép lapos kavicsokat” dobált a vízbe, s még minden létezhetett,

ugyanakkor azonban nem kerüli meg a szikrázón kegyetlen emlékeket sem, amilyen például egy gyanútlanul sütkérező macska meglövése és agyonverése. Arra vall ez, hogy Danyi Magdolnát nem annyira maguk a gyerekkori élmények foglalkoztatták, hanem inkább az a tudatállapot, amely az ember önmagára eszmélése után óhatatlanul megsemmisül – szorongást, félelmet, otthontalanságérzetet hagyva maga után. Mondhatnánk akár úgy is, hogy az önmagával és a világgal való azonosság gyerekkori tudata foglalkoztatta, melynek elvesztése után mind messzebb sodródott a lényegtől. „S hogy vállalom-e, azt kérded, vállalom-e / a gyereksírást, az egyetlen igazi, egyedül / emberi hangot. S ha nem vállalom is, tudom, / a legközelebb akkor voltam az igazsághoz” – írja *A gyerekkor veszélyes játékaikról* című ciklus első versében, plasztikus képet alkotva arról a hiányérzetről, mely hatalmába kerítette, s a fehér papír fölött is fogva tartja.

Ehhez a hiányérzethez társult aztán az a poétikai természetű felismerés, hogy a kiüzetés terhét az alkotó munka sem enyhítheti igazán, mert a szavak elégtelenek. Egyhelyt el nem ért, sőt elérhetetlen célként nevezi meg az „egyszerű s áttetsző” szavak keresését, melyek között hallgatva elveszni szeretett volna, másutt pedig már-már axiomatikusan kimondja, hogy az elemi erejű érzelmek viszonylatában, amilyen a fájdalom is, minden szó embertelen.

A csaknem másfél évtizeddel ezelőtti *Sötéttszta*ban tehát, mert eddig az ott is közölt s onnan átvett verseket érintettük, Danyi Magdolna egy olyan létköltészet alapjait vetette meg, amely céltudatosan az ember lelkivilágának legbelső körei felé halad, anélkül hogy az utazás tapasztalatait fellazulni hagyná. A fölösleges díszektől megfosztott sorokból, strófákból az értelem világossága árad, s bár megváltó képletekig természetszerűleg nem jut el a költő, versbeszédét egyetlen pillanatra sem árnyékolják be tetszetős, ám fölöttébb funkciótlan fordulatok.

A *Rigólesen* másik, terjedelemben nagyobb részét a *Sötéttszta* közzététele óta írt versek alkotják. Ezekben Danyi Magdolna látszólag töretlenül a megkezdett úton halad tovább, hiszen verseszménye mit sem változott: ama kerek, nagy fák ma is ott állnak lírája kertjének szélén. Ha azonban közelebről is pillantást vetünk újabb költeményeire, gyorsan kiderül, hogy nemcsak a régi élmények teljesebb értékű változatait kínálja a kötet, hanem egyszersmind a tematikai gazdagodás tényeit is felmutatja.

A fő vonulatot itt is a befelé tájékozódó versek jelzik, ezek azonban már nem a csodákat veszik célba, s nem a dolgok pontos megnevezhetőségéből táplálkozó remény hatja át őket, hanem a lírai utazás definitív tanulságai, amelyek épp definitív jellegük következtében megsokszorozzák a lírai én korábbi szorongását. „Arról, hogy hosszúak a napok, / mikor a kéz semmit sem tűr maga előtt. / Nem békítik a ravasz kis tárgyak. / Egész világ reszket sarokba szorultan” – vallja Danyi Magdolna lírai utazásának végső pontjáiig merészkedve az *Arról*ban, amely a maga egyszerűségében is meghökkenően közvetíti a lélek vagy inkább az otthontalan tudat, ha szabad így mondani, *fizikai fájaldalmát*. Akár a *Hasonlat*, ahol a költő úgy ül egy otthoni szék támláján, mint akit „tulajdon otthonából” kilakoltattak. De hivatkozhatunk a *Futok, mintha szárnyaim nőttek volna* című versre is, amely egy honkereső álom leírásának tetszik, az álombeli erőfeszítések jól ismert hiábavalóságát, céltévesztését állítva előtérbe, az „epüillion” azonban egyidejűleg az átvitt értelemben vett otthon elérhetetlenségét is példázza. Nincs tehát egerút, a tények elől nem lehet elmenekülni, nem lehet letagadni őket. Érthető hát, hogy Danyi Magdolna, ugyancsak szélső pontokat elérve, a *Mindennapra* című versben kimondja:

„az úgy nem volt soha / hogy fölmenthesd magad”, amihez talán csak annyit tehetnének hozzá, hogy nem is *lesz* soha.

Ez a lírailag is számottevő életérzés természetesen rövid úton fölbomlana, megsemmisülne, ha Danyi Magdolna makacs következetességgel megállapodott volna a belső világ kizárólagos kutatásánál. Erről azonban szó sincs. Mint jeleztük, újabb verseiben túllép a lírai önvizsgálat térségén, s tematikai tekintetben bővíti versvilágát. A végső, létbeli otthontalanság tudatában vonakodik ugyan a közéleti vagy épp politikai célzatú verselés ezerszer elátkozott, megtapsolt és díjazott felszínességétől, ez azonban véletlenül sem azt jelenti, mintha megrekedt volna az egyedi szenvedés rondabugyrainál. Gondoljunk csak a *Tolle lege! tolle lege!* hippói püspökére, ki vallomásaiban határokat ostromló módon fürkészte tudatának minden rejtett zugát, hogy aztán eszmélkedéseit a Szent Anyaszentegyház (és általában minden anyaszentegyház) a szellem kegyetlen megcsúfolásaként az eretnekek elleni hatékony küzdelem céljainak szolgálatába állítsa. Vagy gondoljunk az *Éjszakai árusok* részegen dülöngelő figuráira, akik úgyszintén általános történeti és társadalmi érvénnyel, a hátborzongató igazságok erejével azt kezdik kurjongatni, hogy jó üzlet a holnap. Lelket emelő pesszimizmus híradása ez, amely a kincstári derülést végképp lombtárba taszítja.

Marad a kitérni nem tudó és nem akaró, okos értelem, amelytől, érzelmes bevezetőkhöz visszakanyarodva, vétek lenne elvárni, hogy a lírai mutatványosság bőbeszédűsége és gesztusai révén nyilatkozzon meg.

UTASI Csaba

CSEVEGVÉ PANGÁSUNKRÓL, VALÓSÁGUNKRÓL

Dubravka Ugrešić: *Forsiranje romana reke*. August Cesarec, Zágráb, 1988

Talán *A regényfolyam erőszakolására* lehetne fordítani Dubravka Ugrešić gyors egymásutánban három rangos díjjal kitüntetett regényét, ha abból indulunk ki, hogy könyvének egyik igen fontos jellemzője éppen az erőltettség, az erőszakolás, a mesterkélttség, végső soron egész szellemi életünk pangása. Társadalmi vonatkozásban a holtpontra jutás és a tenni akarás hiánya, a rosszul menő dolgokba való beletörődés teszi időszerré e regényt, s nyilván a díjkiosztók is elsősorban vagy ezt aényt is méltányolva döntöttek e regény mellett, mert – szerintem legalábbis – akár Borislav Pekić *Atlantida*, akár Ivan Aralica *Asmodejev šal* című regénye esztétikailag értékesebbnek tűnik Ugrešićénál. Tény viszont, hogy határozott időszerűsége és a jelenlegi életérzésnek (és divatnak) leginkább megfelelő stílusa, az ún. posztmodern próza megvalósítása tekintetében a *Forsiranje romana reke* az előző kettő elé helyezhető.

Az író nő egy zágrábi írótalálkozóra, azaz egy olyan nemzetközi tanácskozásra invitálja olvasóit, amelyből felénk tucatnyit rendeznek. Hogy ez is amolyan értelmé sincs találkozó, már abból is kiderül, hogy még a tanácskozás valódi tárgyát sem ismerjük meg. „Fontossága” pedig egyértelmű, hiszen a világ minden égtáján képviselve van. Igaz, hogy a meghívottak között sem a konferencia témájáról folyik a beszélgetés, számukra is fontosabb, mit hoz a szovjet nyitás, merre tendál a cseh irodalom, követhető-e